

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 12. prosince 2023 ve věcech č. 28186/19 a 29092/19 – *Jasuitis a Šimaitis proti Litvě*

Senát druhé sekce Soudu jednomyslně shledal, že nedošlo k porušení článku 7 Úmluvy, jelikož odsouzení stěžovatelů bylo založeno na dostupném a předvídatelném ustanovení trestního zákoníku, které jasně definovalo, co se považuje za obchodování s lidmi. Stěžovatelé si museli být v rozhodné době vědomi, že uveřejňováním inzerce nabízející zranitelným ženám zaměstnání online modelek a jejich následným nucením k internetové pornografii naplňují definiční znaky daného trestného činu.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelé umístili na webových stránkách pracovní nabídku na pozici online modelek. Tímto způsobem uzavřeli od září 2012 do srpna 2013 smlouvy s řadou mladých, povětšinou čerstvě plnoletých žen, jejichž úkolem měla být komunikace s klienty v online prostředí. Jedna z těchto žen oznámila krátce po přijetí nabídky, že se posléze dostavila do určeného bytu, odkud měla s klienty komunikovat. Zde ji ovšem stěžovatelé pod pohrůžkou násilí přiměli, aby plnila přání klientů, svlékala se před kamerou, tančila a uspokojovala se s pomocí erotických pomůcek. Policie zahájila trestní stíhání pro podezření z trestného činu obchodování s lidmi. V rámci vyšetřování zjistila totožnost dalších deseti mladých žen, které rovněž vypověděly, že s nimi stěžovatelé jednali hrubě a nutili je k popsáním praktikám. Většina žen se nacházela v tíživé životní situaci. Šlo vesměs o mladé dívky pocházející z chudých poměrů, které často samy pečovaly o děti. Prvoinstanční soud stěžovatele usvědčil z několika trestných činů, včetně obchodování s lidmi. Odvolací soud rozsudek zvrátil. Nebyly podle něj naplněny konstitutivní znaky skutkové podstaty tohoto trestného činu. Nejvyšší soud byl ale nakonec jiného názoru a stěžovatele odsoudil k trestu odnětí svobody v trvání 5 let.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 7 ÚMLUVY

Stěžovatelé namítali porušení článku 7 Úmluvy, podle něhož nikdo nesmí být odsouzen za jednání, které v době spáchání nebylo podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva trestným činem.

a) Obecné zásady

Obecné zásady týkající se výkladu článku 7 Úmluvy Soud shrnul ve věcech *Vasiliauskas proti Litvě* (č. 35343/05, rozsudek velkého senátu ze dne 20. října 2015, § 153, 154, 157 a 160) a *Yüksel Yalçınkaya proti Turecku* (č. 15669/20, rozsudek velkého senátu ze dne 26. září 2023, § 237–242).

Článek 7 obsahuje zásadu, že pouze zákon stanoví, jaké jednání je trestným činem a jaký trest lze za něj uložit (*nullum crimen, nulla poena sine lege*). Dále z něho vyplývá, že trestní zákon nesmí být extenzivně vykládán v neprospěch obviněného. Z těchto zásad plyne, že trestný čin musí být v zákoně jasně definován. To bude splněno, pokud jednotlivec může ze znění příslušného ustanovení – jak je vykládáno v soudní praxi – předvídat, jaké jednání může zakládat trestní odpovědnost. Pojem „zákon“ v článku 7 je třeba chápat stejně jako jinde v textu Úmluvy. Zahrnuje jak zákonné právo, tak i judikaturu. Zákon ve smyslu Úmluvy musí navíc splňovat i kvalitativní požadavky, zejména na dostupnost a předvídatelnost (*Parmak a Bakır proti Turecku*, č. 22429/07 a 25195/07, rozsudek ze dne 3. prosince 2019, § 58). I když je jistota v oblasti trestního práva nanejvýš žádoucí, může přinášet přehnanou rigiditu. Zákony proto musí být schopny držet krok s měnícími se okolnostmi. V souladu s tím je běžné, že jsou formulovány s použitím neurčitých pojmů. Je úlohou soudní moci, aby rozptýlila výkladové pochybnosti a nejasnosti. Článek 7 Úmluvy tedy nebrání postupnému objasňování pravidel trestní odpovědnosti soudním výkladem, a to za předpokladu, že výsledný vývoj je v souladu s podstatou

trestného činu a je rozumně předvídatelný (*Kafkaris proti Kypru*, č. 21906/04, rozsudek velkého senátu 12. února 2008, § 141). Úlohou Soudu je ověřit, že v době, kdy obviněný spáchal čin, který vedl k jeho stíhání a odsouzení, bylo v platnosti zákonné ustanovení, které tento čin postihovalo, a že uložený trest nepřekročil stanovené meze.

Obecné zásady ohledně obchodování s lidmi Soud shrnul ve věci *S. M. proti Chorvatsku* (č. 60561/14, rozsudek velkého senátu ze dne 25. června 2020, § 276–320).

b) Použití těchto zásad na projednávanou věc

Mezi stranami řízení bylo nesporné, že § 147 litevského trestního zákoníku obsahující trestný čin obchodování s lidmi byl do tohoto předpisu zaveden již v roce 1998, zatímco předmětná trestná činnost byla páchána v období od září 2012 do srpna 2013. Dle Soudu tak nebylo pochyb, že stíhání a odsouzení stěžovatelů bylo založeno na ustanovení zákona, který byl v rozhodné době z hlediska stěžovatelů dostatečně dostupný. Klíčová otázka v projednávané věci se týkala toho, co stěžovatelé považovali za svévolný soudní výklad, a sice zda bylo z jejich hlediska předvídatelné, že pod skutkovou podstatu tohoto trestného činu lze podřadit i jednání spočívající v internetové inzerci nabízející mladým ženám práci „online modelek“ a následné chování stěžovatelů vůči nim.

Dle Soudu objektivní stránka trestného činu obchodování s lidmi podle příslušného ustanovení trestního zákoníku obsahovala tři definiční znaky: a) jednání (které zahrnuje i nábor), b) prostředky (včetně lsti a oklamání obětí nebo zneužití jejich zranitelnosti) a c) účel spočívající ve vykořisťování jiné osoby (což zahrnuje i úmysl využít oběť pro účely poskytování pornografických služeb). Tyto tři prvky obsahuje definice obchodování s lidmi podle Úmluvy Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi, jíž je Litva od roku 2012 vázána, a také článek 3 písm. a) Palermského protokolu ratifikovaného Litvou v roce 2003. Za těchto okolností dle Soudu nelze konstatovat, že znění příslušného vnitrostátního předpisu mohlo, pokud jde o znaky skutkové podstaty trestného činu obchodování s lidmi, vzbuzovat na straně stěžovatelů jakékoli pochybnosti či nejistotu.

Otázka, zda konkrétní okolnosti případu zahrnují všechny tři základní prvky obchodování s lidmi, je otázkou skutkovou. Soudu přitom nepřislouší přehodnocovat zjištění, k nimž dospěly vnitrostátní soudy po provedeném dokazování, ledaže by jejich závěry byly svévolné nebo zjevně nerozumné. Soud proto dále přezkoumával, zda ve světle zjištění vnitrostátních soudů byly v jednání stěžovatelů všechny tři definiční prvky obchodování s lidmi přítomny.

Pokud jde o *jednání*, trestní zákoník stanovil, že se obchodování s lidmi dopustí ten, kdo přiměje, zjedná, najme, zláká, svede, dopraví, ukrýje či zadrhuje, přijme nebo vydá jinou osobu. Tyto projevy jednání odpovídají definici trestného činu obchodování s lidmi podle mezinárodního práva. Jednání stěžovatelů bylo vnitrostátními soudy kvalifikováno jako nábor. Konkrétně měly za prokázané, že stěžovatelé umístili na internetu inzerci hledající „online modelky“ za odměnu, kterou nejvyšší soud označil za podezřele dobře placenou práci. Na skutečnost, že se pro nábor k nucené prostituci a pornografii používají moderní informační technologie, upozorňuje vysvětlující zpráva k Úmluvě o opatřeních proti obchodování s lidmi. Soud navíc vyzdvihl, že jednání stěžovatelů nekončilo nábořem, ale podle výpovědí obětí zahrnovalo i další činnosti. Stěžovatelé většině obětí obstarali webové kamery a počítače, převáželi je, zajistili jim prostory, odkud měly poskytovat pornografické služby. Stěžovatelé museli předvídat, že takové jednání bude spadat pod rozsah trestného činu obchodování s lidmi.

Co se týče *prostředků*, trestní zákoník hovořil o použití fyzického násilí, vyhrožování nebo jiného zbavení možnosti oběti klást odpor, využití její závislosti nebo zranitelnosti nebo jejím oklamání. Soud odmítl argumentaci stěžovatelů, kteří tvrdili, že přispěli k blahu domnělých obětí tím, že je zaměstnali. I v tomto kontextu vycházel ze zjištění vnitrostátních soudů, podle nichž oběti patřili ke zranitelné skupině. Šlo o velmi mladé ženy, které mnohdy čerstvě nabyly zletilosti, pocházely povětšinou z chudých poměrů a byly na nich existenčně závislé další osoby. Mnohé byly matky samoživitelky, jedna se snažila pomoci nemocné matce, zatímco se starala o mladší sourozence. Nebylo tedy nerozumné se domnívat, že vzhledem k nedostatku životních zkušeností a možná i určité naivitě dívek byli stěžovatelé schopni vykonávat nad nimi dominantní roli a zneužít jejich zranitelnosti k tomu, aby je přiměli

poskytovat pornografické služby. V této souvislosti Soud také odkázal na vysvětlující zprávu k Úmluvě o opatřeních proti obchodování s lidmi, která uvádí, že pojem „zneužití zranitelnosti“ zahrnuje zneužití jakékoli tíživé životní situace, ať už psychické, emocionální, rodinné, sociální nebo ekonomické, která nutí oběť, aby se podrobila vykořisťování.

Soud se zabýval dále otázkou kontroly stěžovatelů nad oběťmi. Podle stěžovatelů mohly oběti svobodně zanechat zaměstnání, když si to přály. Skutečně některé z nich odešly dříve, než vůbec začaly, nebo bezprostředně poté. Soud považoval za důležité zdůraznit, že „donucení“ může zahrnovat i subtilní formy nátlaku. *Zaprvé*, stěžovatelé půjčovali obětem peníze, aby si mohly pronajmout byty a dovolit si základní živobytí, čímž si je zavázali jako dlužníky. Dluhové otroctví je přitom jednou z forem obchodování s lidmi. *Zadruhé*, to, že počáteční nábor byl dobrovolný, nevylučuje pozdější vykořisťování. Prvek donucení se nezdá objevuje až v momentě, kdy se oběť snaží vymanit z podřízeného stavu. To se také stalo. I když ženy přijaly zaměstnání dobrovolně, stěžovatelé na ně začali při prvních projevech nesouhlasu vyvíjet nátlak prostřednictvím bedlivého sledování přes internet, uchylovali se ke slovnímu napadání a vyhrožování a v krajním případě i k fyzickému násilí. *Zatřetí*, omezení osobní svobody je fyzické i psychické. V případě stěžovatelů oběti vypověděly, že měly strach a cítily se povinny pokračovat v práci. Soud tak uzavřel, že stěžovatelé mohli rozumně předvídat, že svým počínáním splní i definiční znak obchodování s lidmi, pokud jde o použité prostředky.

Konečně Soud zkoumal podmínku *účelu*, kterým má být vykořisťování jiného. Trestní odpovědnost podle vnitrostátního práva mohlo založit jen vykořisťování v podobě nucení k prostituci, pornografii nebo jiné formě sexuálního vykořisťování. V případě stěžovatelů bylo prokázáno, že došlo k vykořisťování obětí za účelem poskytování pornografických služeb, z nichž měli stěžovatelé nezákonné příjmy, což je samo o sobě zakázanou formou jednání podle článku 4 Úmluvy (*S. M. proti Chorvatsku*, cit. výše, § 331).

S ohledem na výše uvedené dle Soudu nebylo odsouzení stěžovatelů překvapivé. Stěžovatelé v rozhodné době museli být – v případě potřeby s využitím právní pomoci – schopni rozlišit mezi přípustným a zakázaným chováním, a tudíž i s potřebnou mírou jistoty předvídat, že popsání jednání bude postižitelné jako trestný čin obchodování s lidmi. K porušení článku 7 Úmluvy tedy nedošlo.